

A török függetlenségi háború a magyar sajtó tükrében

Bíró Gábor
Szegedi Tudományegyetem

Az 1919–1923 között zajlott török függetlenségi háborút, bár lokális háborúknak említik, mégis szinte egész Európában nagy érdeklődéssel figyelték. Ennek az az oka, hogy az események nemcsak a nagyhatalmak európai politikájára bírtak befolyással, hanem más országok belpolitikájára is. Továbbá a történetek közvetetten érintették a Balkán-félszigeten lévő államokat, mert a harcok továbbterjedése magában rejtett egy újabb balkáni konfliktust.

Egyrészt a fentebb említett tények, másrészt a hagyományosan jónak mondható török–magyar barátság miatt szeretnénk betekintést nyújtani a magyar sajtó álláspontjára a török függetlenségi háborút illetően.¹

Az események kutatásának érdekében két korabeli napilapot, a *Népszavát* és a *Pesti Naplót* vizsgáltuk meg a kérdéses időszakban. A *Népszava* a Magyarországi Szociáldemokrata Párt hivatalos napilapja volt, a *Pesti Napló* a kormányhoz közel álló jobboldali konzervatív napilap, mely – leszámítva a Tanácsköztársaság hónapjait – folyamatosan megjelent.

A függetlenségi háború kezdete

Az I. világháborút követően az antant mint győztes hatalom megkezdte a vesztes Oszmán Birodalom megszállását és az egyes területek feletti osztozkodást. 1919 márciusában az olaszok a déli területeket, az Antaya-öböl és környékét szállták meg.² Májusban a görögök partra szálltak Izmirben és megkezdtek előrenyomulásukat Kis-Ázsiában. A franciák Dél-Anatóliát és Szíriát vették birtokba, az angolok Isztambult és körzetét, a szorosokat, Moszult és körzetét, Mezopotámiát és Palesztinát. Az Oszmán Birodalom kaukázusi területeinek egy részét az örmények szállták meg, céljuk az önálló Örményország létrehozása volt. A kurdok ugyancsak szuverén államban gondolkodtak.

¹ A török–magyar barátság gyökerei az 1848–49-es szabadságharchoz és az azt követő időszakhoz vezethető vissza. A szabadságharcot nagy érdeklődéssel figyelték az oszmánok. A bukását követően a birodalomban több magyar emigráns számára biztosítottak menedéket, például Bem József, Kmety György stb. A másik mérvadó esemény II. Abdülmedzsid gesztusa, amikor 1877-ben 35 corvinát adott vissza, melyet még a hódoltság alatt vittek el Magyarország területéről.

² Az olaszok a függetlenségi háborúban a fentebb említett területek megszállásában szinte elsőként vettek részt, de szerepük a hadi események terén nem volt jelentős. A megszálló hatalmak közül Olaszország volt az első, amely, miután csalódott szövetségesei ígéreteiben, már 1921 folyamán kivonult az általa megszállt területek nagy részéről és fegyvereladási üzletet kötött Kemálékkal.

Az antant partraszállása miatt Kis-Ázsiában lázongások törtek ki, melyek leverésére és az ott lévő fegyverek begyűjtésére az isztambuli kormány Musztafa Kemált³ küldte ki. A pasa 1919 májusában megérkezett Samsunba. A szultán parancsával szembefordulva a mozgalom élére állt és ekkor adta ki az ellenállásra felszólító első kiáltványát. Július 23-ra Nemzeti Kongresszust hívott össze Erzurumba, ahol a kongresszus elnökének választották. Itt került sor a törökök által lakott törzsterületek megvédését célzó nemzeti egyezmény kiadására, amit szeptemberben Sivasban megerősítettek.

Ugyanekkor az angolok csapatmozgósításokat hajtottak végre Konstantinápolynál és több csatahajót küldtek a szorosokhoz, hogy uralmuk érdekében nyomást gyakoroljanak – már a sèvres-i béketárgyalások előtt – a térségben érdekelt országokra.⁴

A közel-keleti térségben felmerült problémák rendezése végett 1920. április 18–24. között San Remóban konferenciát hívtak össze, ahol Anglia és Franciaország felosztotta a közel-keleti területeket és ezzel megpecsételődött az Oszmán Birodalom arabok által lakott területeinek sorsa.⁵ A San Remo-i események újabb lendületet adtak a függetlenségi háborúnak. Áprilisban tovább növekedett a török nacionalisták tábora, amikor a szultáni seregből egy hét alatt 200 tiszt állt át a nemzeti erőkhöz.⁶ A nacionalisták szervezkedésének hatására júliusban a görögök folytatták a csapatmozgósításukat és benyomultak Anatóliába.

A sèvres-i békediktátum és következményei

Az Oszmán Birodalom közel-keleti területeinek felosztását követően, augusztus 10-én a szultán az antanthatalmakkal aláírta a sèvres-i békét és így a birodalom európai része a szövetségesek ellenőrzése alá került. A megállapodás szerint Dél-Anatóliát a franciák és az olaszok vették birtokba, Isztambul és környete, továbbá a szorosok angol ellenőrzés alá kerültek, Nyugat-Anatólia Izmir⁷ központtal pedig a görögöké lett. Kilátásba helyezték az önálló Örményország és Kurdisztán létrejöttét, ami ugyancsak nagy területeket szakított volna ki a mai Törökország keleti részéből. A béke értelmében a Kemálék ellenőrzése alatt lévő területek csak Közép-Anatóliára korlátozódtak volna, amit a Török Nagy Nemzetgyűlés nem fogadott el.

³ 1881–1882 körül született Szalonikiben. Katonai középiskolába járt, majd hadiakadémiára és végül az isztambuli vezérkari iskolában végzett. Részt vett az ifjútörökök 1908-as forradalmában. Harcolt az 1911–1912-es olasz–török háborúban és a második Balkán-háborúban 1913-ban. 1915-ben vezetésével Gallipolinál feltartóztatták az antant csapatait, majd ezután harcolt a közel-keleti hadszíntereken is. Irányításával győzött a török függetlenségi háború. Flesch István: *Atatürk és kora*. Corvina, Budapest, 2004.

⁴ Az angolok a közel-keleti gyarmataik védelme érdekében nagy figyelmet fordítottak a kis-ázsiai eseményekre, főleg a szorosok birtoklására. A franciák számára viszont a németek elleni revánspolitika volt a legfontosabb, így a versailles-i békerendezés esetében is gyakoriak voltak az angol–francia összeütközések. Ugyanakkor a sikeres érdekérvényesítés szempontjából a kis-ázsiai helyzet megkívánta, hogy a franciák és az angolok egységesen lépjenek fel a háborúban a nemzeti erőkkal szemben. *Pesti Napló*, 1920. február 26.

⁵ A megállapodás szerint brit mandátumterület lett Palesztina, Mezopotámia és a franciákkal véglegesen megosztották a Moszullal kapcsolatos olajjegyzményt. Franciaország megszerezte Libanont és Szíriát.

⁶ *Népszava*, 1920. április 29.

⁷ A napilapok híreiben Szmirna néven szerepel.

A békediktátum tovább súlyosbította a térségben az amúgy is feszült politikai helyzetet és az események következtében Kemál hadseregének ellenállása tovább erősödött.⁸ A nemzeti hadsereg 1920. december 2-án Gümrünél legyőzte az örményeket és még aznap éjjel aláírták Alexandropolban a békét. A szerződés értelmében Örményország csak az Erivan- és a Golca-tó körüli területeket tarthatta meg Kars és Alexandropol nélkül. Néhány gépfegyver kivételével a hadianyag nagy részét át kellett adniuk Kemáléknak.⁹

A görög lakosság körében a kis-ázsiai harcoknak nem volt nagy népszerűsége, ezért 1920 novemberében Venizelosz görög miniszterelnök vereséget szenvedett a választásokon, így megbukott az agresszív törökellenes politika is. A parlamentben többségbe került monarchisták visszahívták Konstantin királyt a trónra. A régi-új uralkodó már nem ápolt olyan jó kapcsolatot azokkal az angolokkal, akik leginkább támogatták a harcokban a görögöket, így konfliktus alakult ki az antant és a görögök között.¹⁰ A görögöknél történt belpolitikai változás kedvezett Kemáléknak, mert a szövetségeseknél felmerült a béke lehetősége is.¹¹ A nacionalisták a megállapodást ahhoz a feltételhez kötötték, hogy függesszék fel a békeszerződés 36. cikkelyét, amely a szultán szuverenitását Konstantinápolyra korlátozta, illetve országhatárnak ismerjék el az Enos–Midia¹² vonalat. A harmadik követelésük, hogy Görögország Trákiát irtse ki, amely kapjon autonómiát török fennhatóság alatt.¹³

Miután a kemálisták követelései nem teljesültek, a harcok folytatódtak. 1921. január 9-11-én az Iszmet ezredes által vezetett nacionalisták Inönünél megállították a görögöket. Az ütközetnek – túl a katonai sikeren – morális jelentősége is volt. Az antant támogatását élvező Izzed-kormány által küldött csapatok az utolsó emberig átpártoltak és szinte egész Anatólia is csatlakozott Kemálhoz. Végül a szövetségesek Izzed nagyvezírt küldték tárgyalni, aki megállapodott Kemállal és megígérte, hogy nem ratifikálja a sèvres-i békét.¹⁴

A katonai sikeren felbuzdulva Kemál az offenzíva mellett döntött és új hadsereget szervezett, amely csatlakozott a főerőkhöz.¹⁵ Az angolok a görög kudarc hatására most diplomáciai úton próbáltak javítani a helyzeten. 1921. február 24-én Lloyd George Londonba konferenciát hívott össze a sèvres-i béke módosítására, ahol jelen voltak az isztambuli és a

⁸ A sèvres-i béke rövid időn belül már a második olyan esemény volt, amikor a nagyhatalmak sajtó politikai érdekeiket szem előtt tartva újabb osztozkodást hajtottak végre. Igaz, ez szűkebb területen történt, de az elképzelés már közvetlenül érintette Kemál elképzelését, nevezetesen a születendő Törökország határait.

⁹ *Népszava*, 1920. december 11.

¹⁰ *Pesti Napló*, 1920. december 4.

¹¹ A szövetségesek fenntartása Konstantinnal szemben abból adódott, hogy az uralkodó az I. világháború alatt már ült a görög trónon egyszer és akkor a központi hatalmak felé orientálódott. Ennek előzménye, hogy 1913-ban meggyilkolták I. György királyt, így került trónra I. Konstantin, aki az antantbarát Venizeloszt 1915-ben lemondatta. Az elmozdított miniszterelnök azonban 1916 októberében angol–francia segítséggel visszatért Görögországba és újból miniszter lett. Konstantin meghátrált és Venizelosz I. Sándort ültette a trónra, így a görögök 1917 júniusában az antant oldalán léptek be az I. világháborúban. Németh István: *XX. századi egyetemes történet I.* Osiris, Budapest, 2005.

¹² A Fekete-tenger partján elhelyezkedő Midia és a Marica folyó torkolatánál lévő Enos között húzó-dó vonal, melyet egyszer már az első Balkán-háborút követően határként jelölték ki az Oszmán Birodalom és Bulgária között. Pándi Lajos: *Köztes-Európa 1763–1993.* Osiris, Budapest, 1997.

¹³ *Pesti Napló*, 1920. december 4.

¹⁴ Uo. 1921. január 11.

¹⁵ Uo. 1921. január 25.

nemzeti erők vezetői is. Nagyvonalakban az irányelvek megegyeztek, de a két hétig tartó konferencia végül kudarccal zárult, mert a béke egyes pontjainak megváltoztatásáról nem született konkrét megállapodás.¹⁶ Mégis a nemzeti erők számára sikert jelentett az, hogy a harcok kezdete óta először képviseltethették magukat nemzetközi téren.

A londoni konferenciával egy időben a nacionalisták kezén lévő Grúzia ellen támadást indítottak a szovjet-orosz erők.¹⁷ Leszámítva kisebb ütközeteket a konfliktus szinte egy hónap alatt rendeződött. Kemálék lemondtak Batumiról és átengedték a grúz bolsevikoknak, cserébe a másik fél ígéretet tett Grúzia autonómiájára. Továbbá megállapodtak, hogy Örményországot teljesen felosztják Azerbajdzsán, Grúzia és a későbbi Törökország között.¹⁸ A két fél március 16-án Moszkvában barátsági és szövetségi szerződést is kötött egymással. Ennek értelmében a szovjet-oroszok elismerték Konstantinápolyt fővárosnak és további nemzetközi megállapodást vettek tervbe, amelyben úgy szerepelnek később, mint a fekete-tengeri térség vezető hatalmai.

A második és a harmadik görög offenzíva, a törökök sikeres védekezése

Március végén a harcok folytatódtak, a görögök megindították második offenzívájukat és április 1-jén óriási vereséget szenvedtek a második inönüi ütközetben. A visszavonulás során Afyonkarahisar és Eskişehir környékén alakultak ki újabb harcok, azonban ezek is kudarccal végződtek és így további tekintélyes területekről kellett lemondaniuk. A görögök Burszába vonultak vissza és a nemzeti erők megszállták Dileciket.¹⁹

Az elszenvedett vereség hatására Görögország újabb toborzásba kezdett, amit nyáron sikeres offenzíva követett. Burszától délre megtörték Kemálék ellenállását, így könnyedén nyomultak Ankara felé.²⁰ Július végén elfoglalták Eskişehir.²¹ Az erősödő offenzíva eredményeként a nacionalisták meghátráltak és augusztus közepére a görögök mintegy száz kilométerre megközelítették Ankarát.²² A harcok ideje alatt ekkor nyomultak be legmélyebben Törökországba. Az augusztus 23-án kialakult Sakarya folyó melletti ütközet döntő jelentőségű volt a függetlenségi háború kimenetelét illetően. A nemzeti erők erősítéseinek köszönhetően szeptember 13-ra Kemálék meghátrálásra kényszerítették a görögöket és két nappal később a nacionalisták offenzívát indítottak. Az előrenyomulás következtében a

¹⁶ Uo. 1921. február 24.

¹⁷ Az oszmánok ezeket a kaukázusi területeket még az 1877–1878-as orosz–török háborúban veszítették el. A függetlenségi háború alatt problémaforrást okozott Kemálék és a szovjet-oroszok között, mert mindketten ígényt tartottak rá.

¹⁸ *Népszava*, 1921. április 13.

¹⁹ Az offenzíva sikertelensége abban kereshető, hogy a görög haderő nem volt tisztában valódi haderejével, továbbá Konstantin visszatérését követően menesztették a korábban kinevezett parancsnokokat és helyükre újjak kerültek, akik nem voltak felkészülve a görög hadsereg vezetésére. *Népszava*, 1921. április 8., *Népszava*, 1921. április 6.

²⁰ *Pesti Napló*, 1921. július 13.

²¹ Uo. 1921. július 22.

²² Uo. 1921. augusztus 18.

görögök folyamatosan hátráltak, a hadállásaikat bevették és a nemzeti erők jelentős mennyiségű fegyverhez és lőszerhez jutottak.²³

A görög offenzíva sikertelensége a belpolitikára is hatással volt: Athénban kormányellenes összeesküvés szerveződött, amit lelepleztek, és ezért ostromállapotot hirdettek ki. A mozgalom vidékre is áterjedt.²⁴

A kemálisták októberi előrenyomulásának következtében a görögök Izmirbe szorultak vissza. Négy hónappal korábban innen indult el a harmadik görög offenzíva.

A törökök diplomáciai sikerei

A harctéri eseményekkel párhuzamosan Kemálék újabb diplomáciai sikereket értek el. A franciákkal szeptember végén megkezdték a fegyverszüneti tárgyalásokat és október 20-án aláírták az angorai (ankarai) egyezményt. Megállapodás született a hadiállapot megszűnéséről, a francia egységek távozásáról a délkelet-törökországi Kilikiából, fegyvereik eladásáról és végül megegyeztek, hogy a szíriai-török határ hol húzódjon. Az angolok a francia-török egyezményt a londoni konferencián kötött megállapodás megsértésének tartották. A szerződés szerint ugyanis az antant csak közösen köthetett volna békét valamely más állammal. A szerződéssel azonban Anglia mezopotámiai érdekei is sérültek, mert a megállapodás a bagdadi vasút egy fontos részét török csapatszállítások céljaira engedte át.²⁵

További diplomáciai sikernek mondható, hogy Moszkva és Ankara között folyamatosan javult a kapcsolat. A fentebb már említett barátsági és szövetségi szerződés mellett szeptemberben gazdasági megállapodást is kötöttek. Ennek értelmében a függetlenségi háború alatt Szovjet-Oroszország fegyvert szállított a nemzeti erőknek, cserébe a nacionalisták rizst és kenyeret adtak.²⁶

A görög-török tárgyalások kezdete, a végső harcok

Kemálék diplomáciai sikere folytatódott: 1922 elején tárgyalóasztalhoz ültették a görögöket. A miniszterelnök, Gunarisz kijelentette, hogy Görögország hajlandó fő ellenfelével fegyverszünetet kötni, de ez nem jelentette azt, hogy kiűrítenék Kis-Ázsiát.²⁷ Kemálék azt válaszolták, hogy részt vesznek a konferencián.²⁸

Április végén közeledés kezdődött a török nemzeti erők és a németek között is. A tervbe vett megegyezés elsősorban gazdasági jellegű volt, de a nacionalisták meg akarták nyerni Németország katonai segítségét is.

Az év első harmadát követően, mikor a hírek nagy része diplomáciai tárgyalásokról tájékoztatott, már a hadiesemények kerültek előtérbe. Ennek következtében a *Pesti Napló* tudó-

²³ *Népszava*, 1921. szeptember 15.

²⁴ *Pesti Napló*, 1921. szeptember 30.

²⁵ Uo. 1921. november 2.

²⁶ Uo. 1921. november 13.

²⁷ Uo. 1922. március 31.

²⁸ Uo. 1922. április 25.

sítói azt jelentették, hogy kormánykörökben a válság most érte el a tetőpontját.²⁹ A hónap végén megindult kemalista offenzíva eredménye – a *Pesti Napló* augusztus 31-i számából tudható meg –, hogy a nemzeti erők visszafoglalták Eskişehir-t. Továbbá a görögöknek Afyonkarahisart ki kellett üríteni, mert a városban lévő hadosztályokat a nacionalisták teljesen felmorzsozták, a helyzet annyira súlyos volt, hogy már valamennyi szakaszon folyt Kemálék előrenyomulása. A görög vezetőség Szmirmába ment, ahol a hadseregarancsnokokkal megbeszéléseket tartottak.³⁰ Bursza feladását követően a görögök újragondolták a nacionalistáknak áprilisban adott feltételeket és ekkor már Görögország is hajlandó volt beleegyezni a fegyverszünet megkötése esetén Kis-Ázsia kiűritésébe. Azonban a szeptember 8-i lapértesülések szerint a harctéren nem volt ilyen egyértelmű a helyzet, mert miközben a kemalista csapatok Szmirna irányába gyorsan előrehaladtak, az arcvonal legnagyobb részén a görög csapatok ellenállása felújult.³¹ Szeptember közepére a törökök mégis elfoglalták Szmirná-t és így a teljes görög hadsereg vezérkara fogságba esett. Az események hatására a nép Konstantin király elmozdítását követelte és Venizeloszt élte.³²

A kis-ázsiai offenzíva miatt az egész Balkán-félsziget megmozdult. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság (későbbiekben SHS királyság) és Románia kijelentette, hogy egy újabb balkáni konfliktus esetén Görögország mellé állnak. Szerbia mozgósítani kezdett és Üszküb környékén csapatokat vont össze.³³ Szeptemberben az angoloknak jelezték, hogy tekintettel a már Balkán-félszigetet is érintő kis-ázsiai konfliktusra, hajlandók az angoloknak katonai segítséget nyújtani, cserébe a szerbek egységes fellépést követeltek a térséghez kapcsolódó érdekeik védelmébe.³⁴

A tárgyalásokkal párhuzamosan a görögöknek tovább nőtt a veszteségük és a folyamatos előrenyomulás eredményeként a nacionalisták már a semlegességi zóna határánál álltak.³⁵ A szövetségesek, akiknek a hatalma már csak Konstantinápolyra és körzetére terjedt ki, követelték, hogy Kemálék távozzanak a térségből. A nemzeti erők azonban ezt feltételhez kötötték, miszerint biztosítsák a szorosokon keresztül történő szabad közlekedést.³⁶ Ugyanekkor a térségbe az angolok folyamatosan küldték a csapat- és hajóerősítéseket, mert nem akarták feladni állásaikat, válaszul a nacionalisták Izmir mellett haderőket vontak össze.³⁷

²⁹ Uo. 1922. augusztus 5.

³⁰ Uo. 1922. augusztus 31. Az előző napi dumlupinari győzelemnek köszönhetően történt a görög front áttörése. Az események következtében felmerült a magyar kormányban, hogy esetleg megkíséreljék Kemálékkal a kapcsolatfelvételt. A török–magyar diplomáciai kapcsolatról szóló titkos tárgyalások vezetője Ruskay Jenő volt, akit a honvédelmi minisztérium bízott meg. 1923. február 16-án találkozott Musztafa Kemállal. A sikeres tárgyalásoknak köszönhetően hivatalosan 1923. december 18-án Magyarország és Törökország felvette a diplomáciai kapcsolatot. 1924. május 26-án megnyílt Isztambulban a magyar konzulátus, ezzel párhuzamosan Ankarában is követség jött létre. Fekete István: Diplomáciatörténet. A magyar–török diplomáciai kapcsolatok felvétele. *Valóság*, 1998. 12. szám,

³¹ *Pesti Napló*, 1922. szeptember 8.

³² *Népszava*, 1922. szeptember 12.

³³ *Pesti Napló*, 1922. szeptember 14.

³⁴ Uo. 1922. szeptember 15.

³⁵ A Magyarország területén élő muzulmánok, akiknek a vezetője Abdul Latif volt, Gül Baba sírjánál ünnepelték meg a török sikereket. Uo. 1922. szeptember 20.

³⁶ *Népszava*, 1922. szeptember 23.

³⁷ Uo. 1922. szeptember 24.

A folyamatosan érkező nemzeti egységekkel szemben a szövetségesek meghátrálásra kényszerültek, ki kellett üríteniük Konstantinápolyt, majd az antanterők Gallipoliba és Canakba vonultak vissza és onnan védték a tengerszorosokat.³⁸

Ugyancsak szeptember végén a közel-keleti problémák megoldására kiküldött bizottság értesítette Kemál pasát, hogy a szövetségesek elismerték határnak a Marica folyót, azzal a feltétellel, hogy a nemzeti hadsereg nem lépi át a semleges vonalat.³⁹ A feltételek elfogadását követően Kemálék európai területekhez jutottak, megszerezték Kelet-Trákiát, ami esetlegesen a Balkán-félszigeten történő előrenyomulást vetített előre.

A további terjeszkedéstől való félelem eredményezte azt az eseményt, ami Magyarországra szempontjából is említésre méltó. A szerbek szemében a Balkán-félszigeten történő érdekvédelem pontosan Magyarország kárára történő határkiigazítást jelentett, cserébe Trákia védelmét kellett volna biztosítani.⁴⁰ Nem sokkal később a horvát és szlovén csapatok szállítása megkezdődött, de végül a beavatkozásra nem került sor.

Az eseményekkel párhuzamosan történt, hogy Szalonikiben katonai lázadás tört ki és követeket küldtek Athénba, hogy Gunarisz és Sztratosz volt minisztereket letartóztassák.⁴¹ A lázadás gyorsan terjedt, Konstantin emigrált, majd az új uralkodó, a volt görög király fia, II. György lett, aki új miniszterelnöknek Venizeloszt nevezte ki. A görög kormányváltás Angliában is éreztette hatását. Lloyd George, aki már korábban a görögbarát politikájáról vált ismertté, újabb hadjáraton gondolkodott Kemálék ellen, erre azonban már nem került sor, mert a konzervatívok kiléptek az angol koalíciós kormányból, a liberális miniszterelnök partjával kisebbségben maradt a parlamentben és október 19-én lemondott.

Mudanyától Lausanne-ig

Mudanyában a fegyverszünetről szóló tárgyalások 1922. október 3-án kezdődtek meg a szövetségesek és a nemzeti kormány között, amit a magyar sajtó élénk figyelemmel kísért.

A megállapodást feltételekhez kötötték. A Dardanellákat mint semleges zónát kölcsönösen őrítsék ki. (A szövetségesek Konstantinápolyt a konferencia alatt továbbra is megszállva tartották és beleegyeztek abba, hogy a konstantinápolyi és a canaki kerületben nacionalista polgári kormányzót iktassanak be.) A görögök Trákiát napokon belül őrítsék ki. A nacionalisták Kelet-Trákiát, a szövetségesek meg a Marica mindkét partján lévő 10 km szélességű semlegesített sávot megszállhatták. Trákia közigazgatását azonnal átadták a nacionalistáknak és kényszerrendszabályoknak megfelelően Kemáléknak lehetővé tették, hogy a tengerszorosokon átkeljenek, s így Kelet-Trákiát katonailag megszállhassák.⁴² A

³⁸ *Pesti Napló*, 1922. szeptember 29.

³⁹ *Népszava*, 1922. szeptember 24.

⁴⁰ *Pesti Napló*, 1922. szeptember 24.

⁴¹ *Népszava*, 1922. szeptember 29.

⁴² Uo. 1922. október 6. A hírekből jól kivehető, hogy a három kérdéses terület a semlegességi zóna, Konstantinápoly és Kelet-Trákia. Az előbbi kettő a szövetségesek számára igen fontos stratégiai terület volt. (Konstantinápoly esetében a megállapodás a fegyverszüneti tárgyalásokon túlmutatott.) Kelet-Trákiára, Görögország az ott élő egymillió fős görög lakosság miatt tartott igényt. Ugyancsak ezen a területen élt négyszázezer muzulmán is, akiket Kemál szeretett volna országán belül tudni. Az antant a kemálisták mellé állt. A szövetséges tábornokok Mudanyában háromnapos határidőt adtak a

katonai nyomás hatására a görögök a fegyverszüneti feltételeket véglegesen elfogadták és október 11-én a Mudanya-ban aláírták. Nem sokkal később Trákia kiürítése is megkezdődött.

November elején Kemál további követelésekkel állt elő: Konstantinápolyt haladéktalanul ürítsék ki a szövetségesek, és vonuljanak vissza Cataicába, Üsküdzaba és Canakba. Szüntessék meg a kapitulációkat, tartsanak népszavazást Nyugat-Trákia hovatartozásáról. Moszult visszakövetelték és ragaszkodtak a Szíriával szembeni határkiigazításhoz. Továbbá kapjanak önkormányzati jogot a kis-ázsiai tengerparttal szemben fekvő szigetek. A szövetségesek is ismerjék el a független Törökországot, végül Görögország 6 milliárd aranyfranknyi kártérítést fizessen Kemáléknak.⁴³

A lausanne-i béke

A lausanne-i tárgyalások megkezdése előtt az antanton belül újabb vita alakult ki a szorosok kérdésében, de a francia miniszterelnök november 10-én kijelentette, hogy „Franciaország a tengerszorosok szabadságának kérdésében tökéletesen egyetért Angliával.”⁴⁴ Ennek köszönhetően 1922. november 21-én Lausanne-ban a szövetségesek és a nemzeti erők között megkezdődött a tárgyalássorozat.⁴⁵ Moszul és körzete újból vitát váltott ki és megállapodás nem született.⁴⁶

A szorosokat illetően november végén és december elején kemény tárgyalások zajlottak, végül az év végére megszületett a Dardanellák-megállapodás, miszerint semleges zónának nyilvánítják.

1923 elején újra felmerült a moszuli probléma, melyet és a brit konzervatív politikus, Lord Balfour⁴⁷ a Népszövetség elé terjesztett, de a kérdésben továbbra sem született megállapodás.

Februárban akadoztak a további tárgyalások, mert a már korábban tett antantjavaslatokat a kapitulációkról és különböző gazdasági kérdésekről a nacionalisták nem akarták elfogadni. Eközben az angolok akaratak érvényesítése érdekében folyamatosan hadihajókat állomásoztattak a török felségvizeken, ami ellen a nacionalisták tiltakoztak. Végül sikerült a két felet kibékíteni és a hónap végére megszületett a megállapodás.

görög delegációnak, hogy rávegye az athéni kormányt a korábban Trákia kiürítésére tett ígérete betartására. Ellenkező esetben a görög kikötőket blokád alá vették volna. *Népszava*, 1922. október 7.

⁴³ *Pesti Napló*, 1922. november 11.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ A nacionalista delegációt Iszmet pasa, az inönüi győző vezette.

⁴⁶ Ennek okai, hogy a függetlenségi háború kezdetétől a megalakuló Törökországhoz akarták csatolni, valamint hogy a térségben igen nagy számban éltek kurdok. Ellenőrzésüket a többi törökországi kurddal együtt hatékonyabban meg tudták volna oldani, ha egy határon belül maradnak. Ezenkívül a térségben gazdag olajmezők voltak.

⁴⁷ Korábban brit miniszterelnök, az 1916-1919 között külügyminiszter. Nevéhez fűződik a Balfour-deklaráció, melynek lényege, hogy Nagy-Britannia támogatja az önálló zsidó állam létrejöttét Palesztina területén.

Május közepén Lausanne-ban meggyilkolták a szovjet-oroszok képviselőjét.⁴⁸ Néhány nappal később az események hatására a lausanne-i orosz delegáció elhagyta a konferenciát, ezért Szovjet-Oroszország nem szerepelt az aláírók között. Május végén a törökök és a görögök megkötötték egymás között a békét. Megállapodtak, hogy Görögország elismeri jóvátételi kötelezettségét, Törökország lemond arról, hogy Görögország készpénzben jóvátételt fizessen. Határkiigazítást kapott Törökország: Görögország Kemálék javára lemondott Karagacról. Végül a mudroszi fegyverszünet után elkobzott hajókat visszaadták egymásnak.⁴⁹ A függőben maradt kisebb kérdéseket június végére rendezték és elsőként született egyezség a török fél és valamely másik szövetséges hatalom között.

Július közepére sikerült megállapodnia véglegesen a nacionalistáknak a konfliktusban részt vevő hatalmakkal. Ezt követően az új angórai nemzetgyűlés ratifikálta a szerződést és a brit, az olasz és a francia csapatok elhagyták Konstantinápolyt, Canakot, Gallipolit pedig kiűrtették. A béke aláírását követően a nagyhatalmak a kapitulációkat megszüntették és a kemálisták garantálták a kisebbségek védelmét. A nagyhatalmak feltételül szabták a nacionalistáknak, hogy a lépjenek be a Népszövetségbe. Jóvátételi igényeket a szövetségesek nem támasztottak az új taggal szemben. Törökország megszállási költségeket nem fizetett, Nagy-Britannia azonban megtartotta azt a két, ötmillió török font értékű hadihajót, amelyet 1914-ben az angol hajógyárakban lefoglaltak. A szövetségesek egymás között felosztották azokat az aranyletéteket, amelyeket – mintegy hatmillió török font összegben – Berlinben és Bécsben a versailles-i és a saint-germani szerződésekben lefoglaltak. Mindezeknek köszönhetően a mudanyai fegyverszünetet követően a nemzeti erők által feltételnek szabott követelések teljesültek a lausanne-i békében, Moszult kivéve.⁵⁰ 1923. július 24-én a négy éve tartó török függetlenségi háborút lezáró lausanne-i békét aláírták a delegáltak.⁵¹

A magyar sajtóban megjelent tudósításokról elmondható, hogy részletesen beszámoltak a függetlenségi háborúról, a katonai eseményekről és az ezt lezáró tárgyalássorozatról. Arányaiban a *Pesti Napló* a négy és fél év eseményeiről részletesebben adott betekintést, mint a *Népszava*. Ha a függetlenségi háborút és az azt lezáró békét időszakokra lebontva megvizsgáljuk, akkor azt mondhatjuk, hogy az 1919-ben történt eseményekről kevés információt közöltek, mert ekkor még csak csapatmozgósítások zajlottak. 1920 folyamán a hírek nagy része diplomáciai csatározásokról szólt. Ezek közül az egyik legfontosabb a francia–angol ellentét, a sèvres-i béke és a görög belpolitikai események. A katonai események terén mindenképp említésre méltó a nacionalisták örmények feletti győzelme. 1921-es év nagy részét a hadi események teszik ki, főleg júliustól, amikor is megindultak a görög támadások. A két legeseménydúsabb hónap az augusztus és a szeptember volt. A *Pesti Napló* és a

⁴⁸ *Népszava*, 1923. május 12.

⁴⁹ *Pesti Napló*, 1923. május 27. 1918. október 30-án az antant és az Oszmán Birodalom megkötötte a mudroszi fegyverszünetet, melyben a szövetségesek megszállták a Dardanellákat, a Boszporuszt, az Oszmán Birodalom több stratégiai pontját, vasúti csomópontokat, kikötőket, utakat. Továbbá az oszmánoknak át kellett adniuk az antantnak a megmaradt helyőrségeket a Birodalom több pontján, így Hedzsázbán, Jemenben, Szíriában, Mezopotámiában, Tripolitániában. Végül, a szövetségesek jogot formáltak arra, hogy bármilyen zavargás esetén megszálljanak hat anatóliai örmény tartományt.

⁵⁰ A békekonferencia végére nem született megállapodás, így a Népszövetség fennhatósága alatt maradt 1925-ig. Ekkor a brit befolyás alatt lévő Irakhoz csatolták.

⁵¹ *Pesti Napló*, 1923. július 25.

Népszava beszámolói szinte mindennaposak voltak. Szeptemberben Kemálék szorongatott helyzetből fordítottak és végül visszaverték a görögök legnagyobb offenzíváját. 1921 legfontosabb diplomáciai eseménye az angórai egyezmény, és az ebből fakadó francia–angol kapcsolat romlása volt. A nemzeti erők sikereinek és a szövetségesek kudarcának az eredménye, hogy 1922 elején a híradások többsége a felek közti tárgyalásokról szólt. Az év második felében megindult a nemzeti sereg offenzívája, hogy kiszorítsa a görögöket Kis-Ázsiából, ekkor a *Népszava* és a *Pesti Napló* is gyakran jelentett a harctéri eseményekről. Októberben megkötött mudanyai fegyverszünetről mindkét napilap szinte ugyanazt írta.

A megkezdődött lausanne-i tárgyalássorozatról a *Pesti Napló* részletesebben számolt be, arányaiban is több hírt közölt, mint a *Népszava*. Ez utóbbi viszont jobban kitért az orosz delegátus vezetőjének megölésére, illetve annak körülményeire. Végül elmondható, hogy a *Pesti Napló* a lausanne-i béke lezárásáról részletesen jelentett, szemben a *Népszavával*, amely meg sem említette a háború befejezésének szempontjából igen fontos eseményt.

Összességében elmondható, hogy a magyar sajtó nagy érdeklődéssel figyelte a török függetlenségi háborút és részletesen beszámolt az ezt követő diplomáciai tárgyalásokról is. Ennek ellenére a Párizsból, Londonból, Athénból, Bécsből, Rómából, Milánóból és Lausanne-ból érkező tudósítások igen objektívek voltak, nem kommentálták a főbb eseményeket és konkrétan nem foglaltak állást sem a háború mellett, sem a háború ellen. Egyértelműen nem jelenthető ki, de valószínűsíthető, hogy mindennek az oka az akkori nemzetközi helyzet. Miután Magyarország az I. világháborúból vesztesként került ki, sem a szomszédos országok, sem pedig az antant körében nem volt pozitív a megítélése. Továbbá valószínűsíthető, hogy a magyar vezetés titokban szimpatizált a nacionalistákkal, hiszen a kísérlet a diplomáciai kapcsolatfelvételére már a függetlenségi háború alatt megtörtént, magyar kezdeményezéssel. Ha mindez 1921-ben, illetve 1922-ben kiderül, akkor a magyar külpolitikának a trianoni béke után még nehezebb lett volna a beilleszkedés az „új” Európába.